

KOOPERATİFLERİN EKONOMİK DEĞİŞİKLİKLERE UYUMLAŞTIRILMASI : İSRAİL DENEYİ (*)

Yehude DON

**Çeviren :
Doç. Dr. Ridvan KARALAR**

Toplumsal ve ekonomik koşulların değiştirilmesi, ekonomik örgütlerin kurumsal ve kavramsal yönlerden yeni koşullara göre düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu çeşit düzenlemeler, değişimlerin hızlı olduğu ve kooperatif örgütler açısından tutuculuk eğilimlerinin yüksek bir düzeye ulaştığı, gelişmekte olan ülkeler açısından özellikle önem taşımaktadır. Bu inceleme, İsrail kooperatifçilik hareketini, 1920'lerde 100.000 İsrailinin yaşadığı İngiliz egemenliğindeki Filistin döneminden günümüze değin ele alınmaktadır. Demografik ve ekonomik değişmelerin hızla gerçekleşmesi, çoğu İsrail kooperatiflerinin kurumsal yapılarının yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Toplumsal çevrenin değişmesi, kooperatiflerin işlevlerinin bireysel ve toplumsal gereksinmeler ışığında yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Yeni koşullara uyumlaştırmada kullanılabilecek formüllerin araştırılmasında İsrail kooperatifleri deneyi, gelişmekte olan öbür ülkelerde de benzerlikler gösterebilir.

(*) «Adaptation of Cooperatives to Economic Changes: The Israeli Experience», **Journal of Farm Economics** (Febr., 1967), S. 1, s. 119 vd.

Bir kooperatif kuruluşun, kurumsal örgütlenmesi ile toplumsal ve finansal ilişkilerinin yapısı çeşitli etmenlere bağlıdır:

- 1- Kooperatifin şimdiki ve gelecekteki üyelerinin toplumsal ve davranışsal yetenekleri: bu yetenek düzeyi, kooperatifin temel amaçlarını saptayacak ve kooperatifin kurulabileceği ana çatıyı çerçeveleyecektir.
- 2- Ekonomik gelişme basamağı: Kooperatiflerce başarılı olarak yürütülebilecek eylemlerin boyutlarını belirler.
- 3- Eskiden kalan kurumsal temel: Alışkanlıklar, gelenekler ve göreneklerin, şimdiki eylemlere sağlayabileceği bağımsızlık çizgisini ortaya çıkarır.
- 4- Kooperatiflere ilişkin yaygın değer yargıları: Kurumlar ve üyeler arasındaki ilişkiler bakımından, normatif açıdan düşünce biçimlerini belirler.

Kooperatif kuruluşların ve bunların yanı sıra ortaklaşa eylem için oluşturulan tüm örgütlerin, uzun dönemde canlılık ve başarı gösterebilmesi, toplumsal birimlerin değişen koşullara kendilerini ayarlayabilme yeteneklerine bağlıdır. Bir çok toplumsal ve ekonomik kuruluş için ortak olan tutuculuk eğilimleri nedeniyle kooperatiflerin böyle bir ayarlamaya gidebilmesi özellikle zor olmaktadır.

İsrail olayı, toplumsal, ekonomik ve demokratik değişikliklerin hızla gerçekleştiği canlı bir örneği ortaya koymaktadır. İsrailin kooperatifçilik hareketi, Filistin'de, İsraililerin toplanmaya başladığından beri toplumsal, ekonomik ve politik etmen olarak büyük bir önem kazanmıştır. Bugün de tarım, tarımsal pazarlama ve ulaştırma gibi temel işlevleri kooperatiflerce yerine getirilmektedir. İsrail, kooperatif kuruluşların sorunlarının incelenmesi ve yeni düzenlemelere girilmesi bakımından yararlı bir laboratuardır.

İSRAILDE BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ KOOPERATİFÇİLİĞİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

İsrail'deki kooperatifler, iki temel etmenin etkisiyle büyümüş ve gelişmiştir:

- 1- Son elli yıl içinde nüfusun hızla büyüyerek 100.000 kişi dolayından 2,5 milyonu aşması,
- 2- Osmanlı İmparatorluğu, Britanya sömürgeciliği yönetimi evrelerini aşarak bağımsız bir ülke biçimine dönüşmesi,

Birinci etmenin önemi açıktır. Hızlı nüfus genişlemesi ve sosyo-ekonomik delişmeler, düzenli bir organik büyümeyle başabaş olmamıştır. Kooperatif kuruluşlar, kuruluşlarından kısa bir süre sonra yetersizleşmişler ve değişen koşullarla uyumlaştırılmaları güçleşmiştir. Göçmen gelişindeki hız ve düzensizlik, geçici çözümlere başvurmaya gerektirmiş; hızlı ideolojik ve çevresel değişimleri kooperatif düşüncedeki kavramsal değişimler arkadan izlemiştir.

İkinci etmeni ele aldığımızda bağımsızlık dönemi boyunca hükümet ve toplum arasında açık bir uzlaşmazlık bulunduğu görülür. Oysaki sömürge yönetiminin temel dayanağı barışın korunması ve iki ulusal küme olan Yahudiler ve Araplar arasında kesin bir denge kurulmasıdır. Yahudi topluluğu, kamu hizmetlerinin yüksek bir düzeyde görülmesi, göçmen yerleştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için daha fazla çaba göstermiştir. Hükümet yardımının yetersizliği sonucu, Yahudi toplumu kendi kurumsal yapısını kurmuştur. Bununla birlikte, bu kurumlar zorlayıcı bir güç kazanmamışlar ve bunların işlemesi tümüyle gönüllülük ve inanç temeline dayanmıştır. Bu gönüllülük dayanağı, eğitim hizmetleri, savunma, yerleşim ve vergileme alanlarına değin uzanmıştır. Kooperatiflerin kuruluşu da 1948 öncesi dönemine rastlar. Buradaki gönüllülük kavramı, Rochdale Kooperatiflerinde geçerli olan «gönüllü katılma» ilkesinden tümüyle farklıdır. Kooperatif eylemin güdüleyici temeli ekonomik olmadığı gibi toplumsal reform da değildir. İlk öncü göçmenler, ulusal amaçlara ulaşmak için yararlanılabilecek uygun eylem biçimleri araştırmışlardır. Kooperatifler toplumun daha fazla çıkar sağlanabilmesi için kişisel ekonomik mutluluğu ikinci dereceye düşürmeyi gerektirdiğinden, bu amaç için en elverişli araçlardan biri olarak düşünülmüştür.

1930'ların başına değin göçmen olarak gelen Yahudilerin niteliği, güdüleri ve ideolojik eğilimleri, kooperatif hareket için temel yapının oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemdeki göçmenlerin üç ana niteliği bulunmaktaydı :

- 1- Ortalama bir entellüektelden daha üstün bir yetenek kol işçiliğine dayanan mesleklere karşı güçlü bir eğilim.
- 2- Güçlü bir ulusal güdü.
- 3- Daha çok doğu avrupa kökeniyle beslenmiş sosyalist inanış.

Bu niteliklerin birleşimi ile oldukça tek yapıli bir kooperatifçilik kavramına ulaşılmış, bu kavrama ulusal hedefler ve sosyal adalet ilkeleri de sokulmuştur. Bu tanıma göre kooperatifçilik, üyelerine yüksek nitelikler kazan-

dıran, bencil duyguları ortadan kaldıran; eğitim yoluyla üyelerin kendi özel çıkarlarından toplum yararına vazgeçmeleri alışkanlığını kazandıran bir kavram olarak düşünülmüştür.

Doğu Avrupa kökenli olan bu sosyalist eğitimden geçirilen göçmenler, sömürücülük, eşitlik, sosyal adalet gibi Maksist kavramlardan büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Bunun sonucu olarak, kooperatif üyeleri arasındaki finansal ilişkiler, üretim faktörlerinin prodüktivitesi ve ortak değer gibi Marksist tanımların ışığı altında düzenlenmiştir.

Bu noktalar, Filistin kooperatif örgütlerinin anlaşılması ve çözülmesi açısından son derece önemlidir.

KOOPERATİF KESİMİN BAĞIMSIZLIK ÖNCESİNDEKİ İŞLEMLERİ VE YAPISI

Tarımsal Kuruluşlar

Kibbutz, Moshav ve Moshav Shitufi (1) kuşkusuz İsrail kooperatifçilik düşüncesinde ve uygulamasında en bilinen kooperatif kuruluşlardır. Çeşitli kuruluşlar arasındaki yapısal ayrılıklar incelememiz yönünden büyük bir önem taşımamaktadır.

İsraildeki kooperatif kuruluşların büyük başarısını ortaya koyacak anahtar, öncü göçmenler için önemli olan hedeflere varmadan araçlar sağlamasıdır. Toplumsal yönlerinin yanı sıra, kooperatif kuruluşlardan beklenen pek çok ulusal, istekler vardı. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- İşgücünün benliğine kavuşturulması: Tarımda ucuz ve eğitilmiş Arap İşgücü karşısında iş bulma güçlükleri çeken Yahudi göçmenlerinin çalışma olanaklarının geliştirilmesi,
- 2- Yeni yerleşim alanları kurarak, ülkenin boş ve verimsiz bölgelerini geliştirmek,

(1) **Kibbutzlar**, üretim ve tüketim alanlarının ikisi üzerinde de çalışan ortaklaşa kuruluşlardır. Üyelerin üretime katkısı «herkes yeteneğine göre» ilkesine dayanır. Dağıtım ve tüketim ise «herkesin gereksinmesine göre» ilkesinden yola çıkar. **Moshavlar** küçük toprak sahiplerinden oluşan bir köydür. Üretim bireyseldir; pazarlama, arz, kamu ve eğitim hizmetlerinde kooperatif bir örgütlenme vardır; finansal sorumluluk da zincirlemedir. Moshav Shitufi, her üyenin özel gereksinmelerine göre, bireysel tüketim için ortaklaşa üretim ve dağıtım temeline dayanır.

- 3- Yörel savunma merkezleri kurarak, yerleşim bölgelerinin genişletme ve toplumu çoğaltma işleminin güvenliğini sağlamak,
- 4- Kasaba ve kentlerdeki Yahudi halk için tarımsal ürün üretim ve arzını sağlamak.

Bu hedeflere varılması, doğal olarak, özel çıkarlardan, toplumun genel yararı uğruna vazgeçmeyi gerektiren özgeci güdülere bağlı olmuştur. Öte yandan, bireysel materyalist kazançlar toplum için eğirgenmeden verilmiş, kurucular toplumsal kuralların ve ideolojik ilkelerin uygulanmasında önemli ölçüde katı bir tutum göstermişlerdir.

Her tipteki kuruluşun özel örgütsel yapısı kurucuların ülkelerindeki yaşam biçimini belirleyen en iyi sosyo ekonomik örgütleri canlandırmıştır. Bunun sonucu olarak, ortaklaşa üretim, tüketim ve dağıtımını amaçlayan öncüler, en iyi örgüt biçimi olarak düşündükleri Kibbutz'ları kurmuşlardır.

Toplulukta ailenin temel birim olarak kalması gerektiğini düşünenler Moshavları kurmuşlardır. Ortaklaşa geniş çaplı üretimin ekonomik yararları ile aile düzeyindeki tüketimin toplumsal yararlarını uyumlaştırmak isteyenler Moshav Shitufileri kurmuşlardır. Ana, güdüler göz önünde tutulduğunda, bu örgütler arasında temel bir farklılık görülmemektedir. Ayrıca, sosyal adalet ve eşitlik açısından herhangi bir farklılık yaratılmadığını da belirtmek gerekir. Kiralık işgücü Moshavlar için düşünülmemeyeceği kadar Kibbutz'lar için de düşünülemez.

Kooperatif örgütlenme, görüldüğü gibi çok yaygın bir gereksinimler alanını içermektedir. Örgütler çok çetin bölgelerde kurulmuştur. Bu, tehlikeli jeopolitik merkezler, Yahudi toplumu için, çeşitli çatışmalarda ve özellikle bağımsızlık savaşı sırasında savunma odakları olarak kullanılmıştır. Ayrıca, kooperatifler, yeni göçmenler için toplumsal ve kültürel merkezler olmuş ve ülkenin kültürel ve düşünsel yapısının oluşmasında önemli bir yer tutmuştur. Tarımsal ürünlerin çoğunluğunda toplumun kendi kendine yetmesi sağlanarak yiyecek maddesi bakımından Arap tarımına bağımlılık azaltılmıştır.

Bu öncü kooperatif kuruluşlar, güçlerinin doruğuna ulaşmışlar ve etkileri 1940'ların sonuna değin sürmüştür(2). 1950'lerin başında, yeni koşullar, yeni sorunlar ve yeni gelişmeleri yaratmıştır.

(2) 1947'de bu kuruluşlardaki nüfus 65.700'e ulaşmıştı. Bu rakam genel nüfusun % 10'u dolayındaydı. Bu nüfusun 47.400'ü Kibbutzlarda, 18.300'ü de Moshav ve Moshav Shitufilerde yaşamıştır. (genel nüfusun %7,2'si ve %2,8'i)

Tüketici Örgütleri

Filistinde tüketici hareketi önceki kuruluşlara göre daha çok klasik kooperatifçilik çizgilerinde gelişmiştir. Başlangıç koşulları aşağı yukarı öbür ülkelerdekinin benzeriydi. Kasaba ve kentlerdeki Yahudi göçmenleri, dayanıksız tüketim mallarının alış verişini yapacakları elverişli perakende mağazaları bulamamışlardır. Arap-Yahudi karışımı bölgelerde yaşayan Yahudi halk, farklı tüketim kalıpları ve farklı mal standartları nedeniyle Arap halkın dükkânlarından alış veriş yapma isteğini göstermemişlerdir.

Filistindeki tüketim kooperatiflerinin gelişimide, kurucularının düşünce ve sosyo-ekonomik doktrinlerinin etkisinde kalmıştır. Bunlar, kârı hak edilmemiş gelir ve ticareti prodüktif olmayan bir meslek olarak kabul etmişlerdir. Doğru Avrupa ülkelerinden gelen mağazacılık yapmış genç ailelerde yetişmiş ve oralarda ailelerinin yaşama biçimlerine karşı çıkmış olan genç göçmenler, genellikle ticarete karşı bir düşmanlık duygusunu geliştirmişlerdir. Bu koşullarda, kooperatif mağazalar, ticaretin temeli olan kâr amacı olmaksızın, ticaretin işlevlerini yerine getirmişlerdir. Buna ek olarak, çoğunlukla Arap tarımına göre daha pahalı olan Yahudi tarımının desteklenmesi bu kooperatiflerle sağlanmış; tüketimde «gerçek fiyatlar» uygulamasının yanı sıra kültürel ve toplumsal amaçlara varmayı da hızlandırmıştır. Bu kooperatiflerin ilginç başarısı şöyle açıklanabilir: Topluluklar hiç bir zaman pay kapitaline faiz vermezler; kural olarak satın almalarında indirim yapmazlar. Ancak, elde olunan tüm üsteler (risturular) tüketici hareketinin gücünü arttıracak yatırımlarda kullanılır. Üyeliğin ekonomik çıkarlar sağlama açısından yetersizliğine karşın, üyelerin bu topluluklara gönüllü olarak tümüyle katılmaları yukarıdaki amaçlarla açıklanabilir.

1948 yılında İsrailde 170'e yakın tüketici kuruluşu bulunmaktaydı. Bu kuruluşların ancak bir kaçı ekonomik anlamda etkendi, ancak büyük çoğunğunda toplumsal dayanışma tamdı. Bunlara yüklenen işlevler ülkenin ve içinde bulunulan dönemin özel koşulları içersinde değerlendirilmiştir.

Üretim Örgütleri

Üretim örgütleri de, tüketici kooperatiflerinin geliştiği ortamın benzerinde gelişmiştir. Nitelikli ya da yarı nitelikli emekçiler, Kibbutz üyeleri ve hizmet eleman kapitalsiz ya da çok az kapitalle, emellerini, başkalarına satma yerine kendi işyerlerini kurmayı yeğlemişlerdir. Oldukça tek yapıli ideolojik çevrenin sonucu olarak, üretim kooperatifleri içindeki kurumsal ve finansal anlaşmalar ve kişisel ilişkiler dostça yürütölmüş, normatif kurallar çoğunlukla ekonomik rasyonelliği aşmıştır. Örgütler içinde eşitlik, üretimdeki etken-

liği de göz önünde tutmama pahasına da olsa korunmuştur. Kooperatif içinde yaptıkları görevlere bakılmaksızın tüm üyelere eşit ücretler ödenmiştir. Pay kapitali eşittir. Üyelerin kapitallerine herhangi bir şekilde faiz ödeme ilkesi kooperatifçilik anlayışına ters ve bu anlayışı zedeleyici olarak kabul edilmiştir. Artık değer yaratmadan kaçınmak amacıyla, kiralık kullanımı ana-yasal olarak yasaklanmıştır.

1950'nin sonunda İsrailde 4425 kişinin çalıştığı 285 üretim kooperatifi bulunuyordu. Bunların dışında, konuya çeşitli hizmetleri sunan 45 kooperatifte 919 kişi çalışıyordu. Çalışma alanları, kooperatif metal işletmelerinden kooperatif tiyatro ve gramer okullarına değin uzanmaktaydı (3).

Tarımsal Pazarlama

Yahudi toplulukları arasında tarımsal ürünlerin kooperatif pazarlanması, tarımsal üretim kadar eskidir. Bu pazarlama örgütleri ve bunların en büyüğü olan «Tnuva»nın çalışma felsefesi, kooperatiflerin siyasal ve toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde ana araçlar olduğu noktasına dayanır. Herhangi bir pazarlama kooperatifinin ekonomik işleri, üreticilerin ürünlerine yüksek fiyatlar vererek üreticilerin eline geçen geliri en üste çıkarmaktadır. Bununla birlikte, ulusal amaçların büyük önemi göz önünde tutularak, salt ekonomik işlevler ikincil derecede değerlendirilmiştir. «Tnuva» ilk günlerinden başlayarak, Yahudi üreticiyle Yahudi tüketici arasında bir bağ kurmaya çalışmış, Yahudi tarım üreticisinin yüksek nitelikli ürünlerini kent halkına ucuza satmasını sağlamıştır. Görüldüğü gibi, aynı örgüt hem üreticiyi hem de tüketiciyi aynı zamanda temsil etmektedir. Bu tür bir çelişki o zamanın koşullarında geçerli olabilmektedir. Ussal bir ekonomik birimde varılması gereken tüketici ve üretici çıkarları arasındaki doğal rekâbet, her iki yanın da güdülerindeki temel benzerlikler nedeniyle yumuşatılmıştır.

Kredi

Filistinde kooperatif kredinin büyümesi, klasik gelişim kalıplarıyla yan-yana gitmiştir. Kredi örgütlerinin büyük çoğunluğu kasabalarda ve kentlerde yer almıştır (4). Küçük esnaflar, sanatkârlar ve işçiler küçük artırımlarını bir

-
- (3) Üretim ve hizmet kooperatiflerinin önemli bir çalışma alanı da ulaşımды. İngiliz kamu ulaşım hizmetleri, Yahudi toplumunun özel gereksinimleri için yetersiz özel bir Yahudi otobüs servisi örgütlenmiş, bunun işletilmesi bölgesel ulaşım kooperatifleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.
 - (4) 1950'de, İsraildeki kredi kooperatiflerine verilen kredinin %14,7'si tarıma gitmiştir. 1951'de toplam banka kredileri içinde tarımsal kredilerin payı %16,9'dur.

araya getirmişler ve küçük ve orta çaplı kredi örgütleri kurarak, dayanıklı tüketim malları satın almak ya da umulmayan olaylarda kullanılmak üzere küçük krediler açmışlardır. Hareket aşağıdan desteklenerek, artırımcı üyelerin çabalarıyla geliştirilmiştir. Bu hareket, özellikle küçük krediler açısından yetersiz bankacılık sisteminin etkisiyle ve hükümetçe düzenlenen artırım projelerinin aksaklığı nedeniyle kızışmıştır. 1950'deki 97 ana kuruluşunun önemli bir bölümü küçük çaplıydı ve her kuruluştaki ortalama 1900 üye vardı ve çalışmalar etkinlik eksikliği vardı. Kuruluşların çoğunda üyeler birbirlerini önceden tanırlar. Bu nedenle çoğunlukla kooperatifler toplumsal bir arkadaşlık merkezidir. Karşılıklı güven ve toplumsal yönlerin çekiciliği, ekonomik açıdan etkin olmamanın sakıncalarına üstün gelir.

Özetleyecek olursak, İsrailin bağımsızlık öncesi kooperatifçilik yapısı, güçlü özgeci duygulara dayanır. Bireysel ekonomik çıkarlardan daha çok toplumsal ve ulusal hedeflere öncelik verilir. Kurumsal yapı, üyeler arasındaki resmi olmayan, dostça ilişkilere dayanır. Kooperatiflerin büyük çoğunluğu sosyalist görüşe dayanır ve kooperatif harekette en eylemli ve en büyük kesim, kavram ve örgüt olarak işgücüdür.

BAĞIMSIZLIK SONRASI İSRAİL KOOPERATİFÇİLİĞİ

Değişen Genel Koşullar

Son 15 yıl, İsrail kooperatifçilik hareketinin koşullarında olduğu kadar toplumsal ortamında da kesin değişiklikler getirmiştir. Kooperatifçilik eyleminin sürükleyicisi olarak hizmet gören temel güdüsel etmenler ortadan kalkmıştır.

Bağımsız İsrail Devletinin Kuruluşu, Yahudi halkla hükümet arasında bir özdeşlik yaratmıştır. Hükümet, bağımsızlık öncesinin gönüllü araçlarının yerini alacak etkin yönetsel örgütler kurmuştur. Vergileme, savunma, eğitim ve toplumsal güvenlik hizmetleri hükümete geçmiş, hükümet kararlarının uygulaması konusunda yurttaşları zorlayıcı yaptırım gücüne kavuşmuştur. Bu gelişmeler ki, siyasal ve ekonomik ortamın olağana dönüşmesi anlamına gelir. Bu değişiklik, gönüllü eylemlere girilecek alanları daraltmıştır. Böylece, geçmişte kooperatif eylem için en önemli temel güdüleyici güç-başka bir deyişle kooperatiflerin özel ekonomik ve toplumsal gereksinmelere hizmeti büyük çapta ortadan kalkmıştır.

II. Dünya Savaşında Doğu Avrupa Yahudilerinin yok edilişi ve kapıların tüm dünya Yahudilerine açık tutulma politikası, İsrailin demografik ve toplumsal yapısını hızla değiştirmiştir.

1950'den sonra, Orta Doğu ve Kuzey Afrika göçmenlerin ana kaynakları olmuştur (5). Ayrıca, başlangıçta tek kişilik genç erkek ve kadın göçmenlerin yerini (1948 öncesinin tipik göçmeni), 1950'lerde çoğunlukla yaşlıları ve küçük çocukları da kapsayan geniş aileler almıştır. Bunların İsrail göçmeleri yaşamlarını hem maddi hem de manevi yönden geliştirme umuduna dayanıyordu. Bunlar daha öncekiler gibi ülkeyi geliştirmek, toplumu kalkındırmak güdüleriyle donatılı değildiler.

En önemli değişim, ülkenin az gelişmiş bir ekonomiden çağdaş bir ekonomiye kavuşmasıdır. Katı Gerçek Ulusal Hasıla 1950 yılındaki 2,308 milyon TL'dan 1965'de beş kate yakın artarak 10,763 milyon TL'na yükselmiştir. Kişi başına gerçek hasıla 1950'de 1,685 TL. iken, 2,5 kat dolayında artarak 1965 yılında 4199 TL'na ulaşmıştır (tüm rakamlar 1965 fiyatlarıyledir.) Yaşam çizgisinin yükselmesi, artan bir rekâbet sağlamış ve tüketim kalıplarını kökten değiştirmiştir.

Ayarlama Sorunu

Geçmiş yılların eylemi kooperatif üyeleri için ana sorun, başlangıçta kalkınma ve yayılma aracı olarak planlarının kooperatiflerin, ekonominin büyüme hızına ayak uydurabilecek ekonomik açıdan canlı örgütler biçimine dönüştürülmesidir. Kooperatif gelişmesiyle görevli hükümet yetkilileri için sorun, üyeler ile beklenir üyelerin kişisel çıkarları ile kalkınma amaçları ve ekonomik hedefler arasında çeşitli kooperatiflerin başarısını sağlayacak bir denge sağlamaktır. Bu sorunun çözülmesi, ekonomik açıdan tutarlı, rekâbetçi ve etkin örgütlerin kurulmasına bağlıdır. Sorunun, can alıcı yöne, kooperatifçiliğin gelişen endüstriyel toplumun gereksinmeleriyle uyumlaştırılmasıdır.

Bu, İsrail kooperatifçilerinin görüşlerini «güdülerin olağanlaştırılması» sürecine sokarak ussal bir yöne çevirmeye ilgilidir. Kooperatif kuruluşlar bir araç olarak düşünülmektedir. Kooperatifler alışlagelmiş görüşler açısından araç olacak, üyelerin maddi manevi çıkarlarını sağlamayı amaçlayacaktır. Özgeci duyguların yeri giderek azalmakta, bunların yerini ussal bireysel çıkarlar almaktadır. Bu arada, kooperatif kuruluşların yeni işlemlere ayarlanacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu tür ayarlamalar, kaçınılmaz olarak, finansal ilişkilerin düzenlenmesi, daha katı yasal koşullar, üyelerin hak ve sorumluluklarına ilişkin daha kesin çizelgeler, bağımsız de-

(5) 1949-1958 yılları arasında Asya ve Afrika'dan 495.000 ve Avrupa, Amerika ve Avustralyadan da 336.000 olmak üzere 830 dolayında göçmen gelmiştir.

netim organlarının kurulması gibi konuların saptanmasını zorunlu kılar. Bu konularda gerçekçi ve ileri görüşlü yaklaşımlardan yola çıkılması, kooperatif eylemi daha da güçlendirecektir. Katı bir doğmatizm ve eskiyi arama, uyumsuzluğun sürmesine yol açacak kurumsal koşulların yaşatılması sonucunu doğurur.

Geçmişle yeni durum arasındaki ikinci çelişki, ekonomik gelişme, hızlı kentleşme, üretim yöntemleri ile tüketim kalıplarındaki hızlı değişme karşısında kooperatif kuruluşların içine girdiği yeni durumdur. Üretimde yeni teknolojinin kullanılması, Kapital-hasıla ve kapital-emek oranını hızla değiştirmiş, ayrıca büyüklüğe göre sağlanan gelirleri arttırmış, bunun sonucu olarak bir çok üretim kooperatifi etkinlik çizgisinin altına düşmüştür.

Büyük üretim örgütler, önemli toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyadırlar. Sözelimi, üyeler arasındaki karşılıklı güvenin azalması, üyelerin birbirlerine ilişkin kişisel bilgi sahibi olmaması, yüksek derecede profesyonel yönetsel kadro eksikliği ve uzun süreli kapital eksikliği bu tür sorunları doğurur. Büyük mağazalar ve zincir mağazalar yoluyla perakende ticaretin hızla büyümesi, özenti yönü ağır basan tüketim alışkanlıkları tüketici örgütleri arasındaki rekabeti arttırmış ve üyelerin gönüllüğünü azaltmıştır. Ticari bankacılık ağının büyümesi ve gelişmesi, bankacılık hizmetlerini ve arttırmaları bankada toplama eğilimini yaygınlaştırmalı, İsrail Bankasının sert anti enflasyonist parasal politikası, kooperatif kredi kuruluşlarını çok büyük güçlükler içersine sokmuştur. Yeni koşullar, tarım üreticisi ile tüketicisi arasında yeniden rekabet ilişkisini yaratmıştır. Daha önceleri, ortak ulusal hedefler nedeniyle iki kesim arasında görülen uzlaşma, ortadan kalkmıştır.

Kotalar, en düşük fiyatlar ve üstelerin yok edilmesi yoluyla tarımsal üretimin ulusal düzeyde planlanması pazarlama kuruluşlarına yeni işlevler yüklemiş, eski işlevlerin yönünü değiştirmiştir. Bütün bunlar, pazarlama kooperatiflerinin kıvamlı kurumsal yapısı ile çalışma yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bütün bu gelişmeler, kooperatiflerin bazı yönlerden varlık nedenlerinin yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuş ve eski kurumsal düzenlemeleri geçersiz kılmıştır.

Yeni düzenlemeler, köklü toplumsal sonuçlardan doğmuş ve üye ile üye, üye ile kooperatif arasındaki ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini yaratmıştır. Halâ küme örgütü olarak önemli bir biçim olan koopera-

tifçiliğin kuruluşu için kurumsal ayarlamalar kaçınılmazdır. Yeni koşullar, yalnızca güçlükler yaratmamakta, ayrıca yeni görevler ve savaş alanları da doğurmaktadır.

GELİŞMİŞ BİR EKONOMİDE KOOPERATİFÇİLİĞE YAKLAŞIMLAR

Bu tür koşullar altında bulunan ve kooperatifçiliğe karşı yapıcı bir görüşle eğilen bireyler, iki yaklaşım biçiminden birini seçmek zorunda kalabilirler.

Bir yaklaşıma göre, kooperatifçilik iyidir; çünkü öbür örgütlere göre üyelerinin umdukları işlevleri daha elverişli biçimde sağlayacak örgütsel bir yapıdır. Bu yaklaşımdan yola çıkıldığında, kooperatifçilik öbür örgütlere göre ekonomik olduğu ortamlarda geliştirilecektir.

Öbür yaklaşım, kooperatifçiliği üyelerine toplumsal ve manevi doygunluk yaratan bir araç olarak görerek alışılmış ekonomik çıkar görüşünün dışına çıkar. Böyle bir yaklaşım, communweolth kooperatif anlayışını geriye getirmekte, kooperatif kuruluşların toplumsal üstünlüğünü ön plana alarak kooperatifçiliği ideolojik bir seçenek olarak değerlendirmektedir.

Son 15 yıl içinde, İsrail kooperatiflerini yeni koşullara en elverişli biçimde uydurma, eski kooperatif ideolojisini yeni gerçeklere göre değiştirme yolunda sürekli bir araştırma içersine girilmiştir.